رویکردهای نوین در مدیریت ورزشی
دورۀ۲، شمارۀ ۴، بهار ۱۳۹۳
ص ص : ۷۶ - ۶۵

تحلیل استنادی پایان نامه های دانشجویان کارشناسی ارشد تربیت بدنی و علوم ورزشی : مطالعۀ موردی در دانشگاه مازندران از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸

۱.مسعود یمینی فیروز* - ۲. سیدعماد حسینی– ۳. موسی یمینی فیروز – ۴. مازیار کلاشی

۱.کارشناس ارشد مدیریت ورزشی، دانشگاه شمال، آمل،ایران، ۲. استادیار گروه مدیریت ورزشی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران،ایران،۳.استادیار گروه آموزش عمومی دانشگاه علوم پزشکی بابل، بابل، ایران،۴.کارشناس ارشد مدیریت ورزشی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

(تاریخ دریافت : ۰۷ / ۰۹ /۱۳۹۳ ، تاریخ تصویب : ۰۵ / ۱۲ / ۱۳۹۳)

چکیده

هدف پژوهش حاضر تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد رشتۀ تربیت بدنی دانشگاه مازندران طی سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ است. در این پژوهش از روش تحلیل استنادی (توصیفی- تحلیلی) که یکی از روش‌های علم‌سنجی به‌شمار می‌رود، استفاده شده است. جامعۀ آماری پژوهش را ۴۴۱۷ فقره استناد تشکیل می‌دهد که از منابع و مآخذ ۴۲ پایان‌نامۀ کارشناسی‌ارشد دانشگاه مازندران استخراج شد. برای جمع‌آوری اطلاعات از چک لسیت (سیاهۀ وارسی) استفاده شد. تجزیه‌وتحلیل داده‌ها نشان داد که دانشجویان کارشناسی-ارشد تربیت بدنی در نوشتن پایان‌نامۀ خود به‌طور چشمگیری از منابع لاتین استفاده می‌کنند (۷۶/۴۹درصد) و میزان استفادۀ آنها از منابع فارسی (۲۳/۵۰ درصد) بسیار کم است. یافتۀ دیگر تحقیق حاکی از آن است که میزان استناد دانشجویان به تولیدات علمی استادان راهنما و مشاور بسیار کم است؛ به‌طوری‌که از مجموع ۴۴۱۷ استناد فقط ۵۶ استناد (۱/۲۶ درصد) از کل استنادها مربوط به آثار علمی استادان راهنما و مشاور بوده است. در نهایت، با توجه به تنوع موضوعات تحقیق و میان‌رشته‌ای بودن رشتۀ تربیت بدنی نیاز است تا حداقل یک استاد متخصص در آن زمینه به‌عنوان مشاور با دانشجویان در نگارش پایان‌نامه همکاری کند.

واژه‌های کلیدی

پایان‌نامه، تحلیل استنادی، تربیت‌بدنی و علوم ورزشی، دانشگاه مازندران، رفتار استنادی.

* - نویسنده مسئول : تلفن :۰۹۱۱۹۰۳۶۷۷۳ Email:yamin_sport@yahoo.com

مقدمه

هر فعالیت علمی نیازمند آگاهی از فعالیت‌های مرتبط پیشین است. به‌عبارت دیگر تعمق در آثار دیگران و استفاده از اندیشه‌های پویا و ارتباط آنها با قلمرو فکری خود به‌گونه‌ای‌که جنبه‌های مختلف آن را بهتر و دقیق‌تر تحلیل کنیم و از این طریق نسبت به میراث فکری خود غنی‌تر و عمیق‌تر بیندیشیم، از جمله وظایفی است که هر محقق باید در انجام آن اهتمام ورزد. بر این اساس کارهای آینده بر پایهٔ آنچه در گذشته انجام گرفته است بنا شده و کارهای گذشته به مدد کارهای جدید، کامل یا دست‌کم پالایش می‌شود. به‌عبارت دیگر ریشه‌های نظری هر پژوهش تازه در سرزمین پژوهش‌های مرتبط گذشته جان گرفته‌اند (۱۴). نقل قول و استناد از مدت‌ها قبل برای توصیف و به‌دست آوردن اطلاعات در مورد انواع مختلف اسناد استفاده شده است (۱۸). یکی از نوشتارهای تحقیقاتی که نقش زیادی در تولیدات علمی دارد، پایان‌نامه است. پایان‌نامه از مهم‌ترین منابع اطلاعاتی است که به لحاظ مختلف اهمیت علمی و پژوهشی دارد. از طرفی اولین حرکت پژوهشی جدی دانشجویان در دورهٔ تحصیلات تکمیلی دانشگاهی است و از طرف دیگر، می‌توان آن را به‌مثابهٔ کاری نهایی ارزیابی کرد، زیرا همین فعالیت پژوهشی برایند کل یافته‌های دانشجو در طول دورهٔ تحصیلی است (۶). آنچه پایان‌نامه را از دیگر متون متمایز می‌کند، پرداختن به موضوع‌های بدیع و ارایهٔ نگرش نو است و بدین‌سان مسائل و موضوع‌های مطرح‌شده در متون پایان‌نامه‌ها اغلب جدید و جزء منابع ردیف اول است. به این علت پایان‌نامه‌ها همواره در زمرهٔ اصلی‌ترین منابع تحقیقات به‌شمار می‌آیند و یکی از ابزار و وسایل پژوهشی دانشجویان محسوب می‌شوند (۱۰). نویسندهٔ پایان‌نامه در کار تحقیقاتی خود برای یافتن سابقهٔ کار یا شواهد تحقیق، متون و منابعی را جست‌وجو می‌کند و مورد استفاده قرار می‌دهد، که گاه از چشم دیگران دور می‌ماند؛ چنانکه فهرست منابع مورد استفاده از پایان‌نامه-ها، منبعی باارزش برای آگاهی نسبت به متون مرتبط با موضوعی است که محقق در آن زمینه به پژوهش پرداخته است. ازاین‌رو مهم است که پایان‌نامه‌ها را از دو دیدگاه مورد توجه قرار دهیم، یکی به‌عنوان مدرک مفید پژوهشی به اعتبار متن تحقیق، و دیگری به‌مثابهٔ نوعی کتاب‌شناسی تخصصی به اعتبار فهرست مآخذ پایانی آن (۶). از دههٔ ۱۹۶۰ میلادی به بعد روش تحلیل استنادی برای سنجش متون علمی متداول شد. این روش کاربردهای گوناگونی دارد که کشف گرایش نویسندگان متون علمی در استفاده از منابع اطلاعاتی متفاوت (کتاب، مقاله، گزارش و ...) و تشخیص روزامدی منابعی که نویسندگان در آثار خود استفاده می‌کنند، از مهم‌ترین کاربردهای این روش است (۱۳). تحلیل استنادی ابزار تحقیقاتی مشترکی است که این اجازه را به کتابخانه‌ها و دانشگاه‌ها می‌دهد تا برای انجام ارزیابی تلاش‌های مجموعهٔ خود در طول زمان یا در حمایت از رشته‌ای خاص از آن استفاده کنند (۲۱). در تحلیل استنادی، محقق با شمارش تعداد استنادهای به‌کاررفته در متون مختلف مانند نشریات، پایان‌نامه‌ها و ... به تحلیل و ارزیابی آن می‌پردازد. اولین پژوهش انجام‌گرفته در ایران که به تحلیل استنادی می‌پردازد، مقاله‌ای با عنوان «تحلیل استنادی و شباهت‌های آن با علم‌الحدیث» عباس حری است که در سال ۱۳۶۱ منتشر شد. در این مقاله تحلیل استنادی از جنبهٔ نظری بررسی شد (۵). پایان‌نامهٔ تیمورخانی (۱۳۸۱) که به‌صورت تحلیل استنادی انجام گرفته، نشان می‌دهد که در مجموع ۱۹۸ مقاله، ۱۷۳۰ استناد وجود دارد و بیشترین استنادها مربوط به کتاب (۶۱/۴۸ درصد) است (۳). حداد (۱۳۸۸)، در پژوهش خود که با هدف بررسی الگوی رفتار استنادی دانش‌آموختگان و

ویژگی استفاده از منابع اطلاعاتی در کارهای تحقیقی آنان، انجام گرفت، به این نتیجه رسید که کتاب با ۵۸/۸۵ درصد دارای بیشترین استناد است و کتاب‌های فارسی ۴۴۹ استناد و کتاب‌های لاتین ۲۰۹ استناد را داشته و منابع فارسی مورد استفادهٔ دانشجویان، بیشترین میزان استناد را دارا بوده است. تحلیل استنادی در زمینه‌ها و رشته‌های فرعی مختلف انجام گرفته است (۴). منبع مورد استفاده می‌تواند تحقیقات فردی یک موضوع اختصاص داده‌شده در مورد یا زمینهٔ خاص مقالات یک مجلهٔ خاص طی یک دورهٔ زمانی خاص باشد (۲۰). برای نمونه در حوزهٔ تربیت بدنی نیز تحقیقات اندکی با محوریت تحلیل استنادی انجام گرفته است؛ زندیان و آشوری (۱۳۸۸)، پژوهشی را با عنوان " بررسی میزان سازگاری استنادهای پایان‌نامه‌های رشتهٔ تربیت بدنی دانشگاه تهران در سال-های ۸۵-۸۱ با موجودی کتابخانه و تولیدات علمی اعضای هیأت علمی" به انجام رساندند و به این نتیجه رسیدند که میزان استناد به منابع لاتین (۶۳/۲۹ درصد) بیشتر از منابع فارسی بوده است (۳۶/۷۱ درصد). استفاده از منابع چاپی (۹۶/۷۳ درصد) در مقایسه با منابع اینترنتی (۳/۲۷ درصد) بسیار بیشتر بوده است. همچنین نتایج این تحقیق نشان داد که ۴۳/۱۱ درصد استنادها مربوط به منابع موجود در مجموعهٔ کتابخانه و ۳/۱۲ درصد استنادها نیز مربوط به آثار علمی اعضای هیأت علمی دانشکده بوده است (۹). خبیری و همکاران (۱۳۹۰)، در پژوهش خود با عنوان"تحلیل استنادی مآخذ رساله‌های دکتری و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد دانشکدهٔ تربیت بدنی دانشگاه تهران در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷"به این نتیجه دست یافتند که میزان استناد دانشجویان به نشریات لاتین در دو مقطع کارشناسی‌ارشد (۶۴/۴۹ درصد) و دکتری (۸۰/۱۰ درصد) بیشتر از منابع فارسی است. همچنین میزان استناد به منابع از لحاظ قالب در دو مقطع کارشناسی‌ارشد و دکتری، درصد میزان استناد به مقالات در مقطع کارشناسی‌ارشد (۵۳/۳۵ درصد) و دکتری (۶۷/۹۲ درصد) بیشتر از دیگر منابع بوده است. میزان استناد به تولیدات استادان راهنما و مشاور نیز در مقطع کارشناسی‌ارشد ۱/۶۲ درصد و در مقطع دکتری ۱درصد بوده که بسیار اندک است (۷). امیری و مندعلی-زاده (۱۳۹۳)، در تحقیق خود با عنوان" شناسایی و توصیف الگوها و ماهیت دانش و تحقیقات مقالات تألیفی مدیریت ورزشی (۱۳۹۰-۱۳۸۶)" به این نتیجه دست یافتند که روند مطالعهٔ این علم در حیطهٔ مدیریت ورزشی با توجه به مداخلهٔ رشته‌های دیگر متفاوت است، به‌عبارتی بیشترین میزان استناد به رشتهٔ مدیریت است، در واقع میزان خوداستنادی رشتهٔ مدیریت ورزشی، حدود ۶۰ درصد است و ۴۰ درصد متکی به رشته‌های دیگر است. از دیگر نتایج مهم این تحقیق تعیین ماهیت مدیریت ورزشی به‌عنوان دانشی میان‌رشته‌ای بود که در این زمینه به‌نظر می‌رسد دانش مدیریت ورزشی قابلیت لازم برای ورود به دانش فرارشته‌ای را داراست (۱).

در تحقیق دیگری گودن (۲۰۰۱) به تحلیل استنادی رساله‌های دکتری رشتهٔ شیمی در دانشگاه ایالتی اوهایو پرداخت. در این تحقیق ۳۷۰۴ استناد از ۳۰ پایان‌نامه بررسی شد و به این نتیجه دست یافت که مقالات مجلات با ۸۵/۸ درصد کل استنادها بودند. بعد از آن کتاب‌ها با ۸/۴ درصد قرار دارند. استنادهای مورد بررسی در مجموع به ۴۴۱ مجله ارجاع داده شد که ۶۱ درصد این استنادها به ۲۰ عنوان نشریه تعلق داشت و ۱۲ نشریه ۵۰ درصد از استنادها را در خود جای داده بود (۱۹). کشکوفسکی و همکاران (۲۰۰۳) در مقالهٔ خود با عنوان «استنادهای پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و دکتری» به بررسی و مقایسهٔ استنادها در پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد و دکتری دانشگاه ایالتی آیووا در فاصلهٔ سال‌های ۱۹۹۲-

۱۹۷۳ پرداخت. یافته‌های این تحقیق نشان داد که در این دانشگاه بیشترین استنادها به‌ترتیب به مجله، کتاب، گزارش، خلاصهٔ همایش‌ها، پایان‌نامه‌ها و مانند آن تعلق داشته است و نیمی از استنادها عمری کمتر از ۱۰ سال دارند و ۹۰ درصد استنادها کمتر از ۲۶ سال عمر دارند (۲۲). شوکن و کوشیک (۲۰۰۴)، در پژوهش مشترکشان به تحلیل استنادی مآخذ ۶۱ مقاله چاپ‌شده در نشریهٔ Journal of plant physiology پرداختند. نتایج پژوهش نشان داد که ۸۱ درصد استنادها به نشریات ادواری اختصاص داشته و قدمت بیشتر استنادها، کمتر از ۲۰ سال است (۲۴). همان‌طورکه بیان شد، یکی از متون پژوهشی که نقش چشمگیری در تولید اطلاعات علمی ایفا می‌کند، پایان‌نامه‌ها هستند. این متون به لحاظ امکان تبادل نظرهای دانشجو با استادان راهنما و مشاور در تدوین پایان‌نامه‌ها و نظارت مستمر آنان در راستای کاهش خطا و لغزش‌ها و همچنین به‌دلیل پرداختن به موضوعات بدیع و ارایهٔ نگرش‌های نو نسبت به مسائل پیشین حائز اهمیت‌اند. دانشجویان در نوشتن پایان‌نامه به اطلاعات و منابع اطلاعاتی به زبان‌ها و شکل‌های مختلفی نیاز دارند، ولی اینکه کدام شکل از انتشارات اعم از کتاب، نشریه، اینترنت و ... بیشترین کاربرد را در میان حجم عظیم انتشارات برای دانشجویان رشتهٔ تربیت بدنی دارد، مسئله‌ای است که در پی کشف آن هستیم تا با شناسایی این منابع به دانشجویانی که در آینده می‌خواهند تحقیقاتی از این نوع را به انجام رسانند، یاری رسانیم. بنابراین، پژوهش حاضر در نظر دارد تا از طریق مطالعهٔ استنادهای انجام‌گرفته در منابع و مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد تربیت بدنی دانشگاه مازندران از ابتدای سال ۱۳۸۵ تا انتهای سال ۱۳۸۸ پرداخته و رفتار استنادی آنها را با همدیگر مقایسه کرده است. با بررسی وضعیت استنادها در پایان‌نامه‌های دانشجویان مشخص می‌شود که آنها از چه نوع منابعی در پایان‌نامه‌های خود استفاده می‌کنند و شکل منابع اطلاعاتی (چاپی و الکترونیکی) مورد استناد آنها چگونه است.

روش تحقیق

جامعهٔ آماری این پژوهش را ۴۴۱۷ فقره استناد تشکیل می‌دهد که از منابع و مآخذ ۴۲ پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد دانشگاه مازندران استخراج شد. شایان ذکر است که تمامی این پایان‌نامه‌ها در بازهٔ زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸ دفاع شده بودند. در این پژوهش از روش تحلیل استنادی (توصیفی- تحلیلی) که یکی از روش‌های علم‌سنجی است، استفاده شده است. مهم‌ترین مزیت این روش امکان عملی انجام دادن آن و دور ماندن از تعصب‌ها و اعمال نظرهای شخصی در نتایج تحقیق است که در برخی از روش‌ها تا حدودی دیده می‌شود. ابتدا فهرست کلیهٔ پایان‌نامه‌های موجود در دانشگاه مازندران از سال ۸۵ تا ۸۸ در رشتهٔ تربیت بدنی از نرم‌افزار کتابخانه‌ای پارس آذرخش استخراج شد که تعداد کل آن ۴۵ مورد بود. سپس با مراجعه به بخش پایان‌نامه‌های کتابخانهٔ مرکزی آن دانشگاه ۴۲ مورد آن شناسایی شد و از صفحهٔ عنوان و منابع و مآخذ پایان‌نامه‌های مربوطه رونوشتی تهیه شد و سپس اطلاعات کتاب‌شناختی و اطلاعات استنادات آنها در چک لیست وارد شد.

پس از انتقال اطلاعات تمام نمونه‌های پژوهش، در برگه‌های وارسی (چک لیست)، اطلاعات مورد نیاز براساس تعداد کل استنادات، نوع منبع، زبان، استنادات به منابع علمی استادان راهنما و مشاور و سال انتشار منابع مورد استناد از هم جدا شدند. سپس این استنادات به تفکیک نوع مدرک شمارش، و بسامد هر کدام تعیین شد. آنگاه داده‌های گردآوری‌شده با استفاده از نرم‌افزار SPSS ویرایش ۱۶ در راستای اهداف پژوهش، تجزیه‌وتحلیل شد.

برای پاسخ به پرسش‌های پژوهش از آمار توصیفی استفاده شد. در این قسمت از جداول یک‌بعدی، شکل و شاخص‌های مرکزی و پراکندگی برای تفسیر داده‌های به‌دست‌آمده استفاده شد. در تحلیل آماری نیز از آزمون ضریب همبستگی پیرسون و آزمون F استفاده شد.

نتایج و یافته‌های تحقیق

از ۴۲ پایان‌نامهٔ مورد بررسی مشخص شد که از مجموع ۴۴۱۷ استناد مورد بررسی ۳۳۷۹ (۷۶/۴۹ درصد) استناد به منابع لاتین و ۱۰۳۸ (۲۳/۵۰ درصد) استناد به منابع فارسی اختصاص داشته است. جدول ۱ نشان می‌دهد که دانشجویان در نگارش پایان‌نامه‌های خود بیشتر از منابع لاتین استفاده می‌کنند.

جدول ۱. توزیع فراوانی و درصد استناد به منابع فارسی و لاتین در پایان‌نامه‌های مورد بررسی

نوع منبع	فراوانی استناد	درصد استناد
فارسی	۱۰۳۸	۲۳/۵۰
لاتین	۳۳۷۹	۷۶/۴۹
جمع	۴۴۱۷	۱۰۰

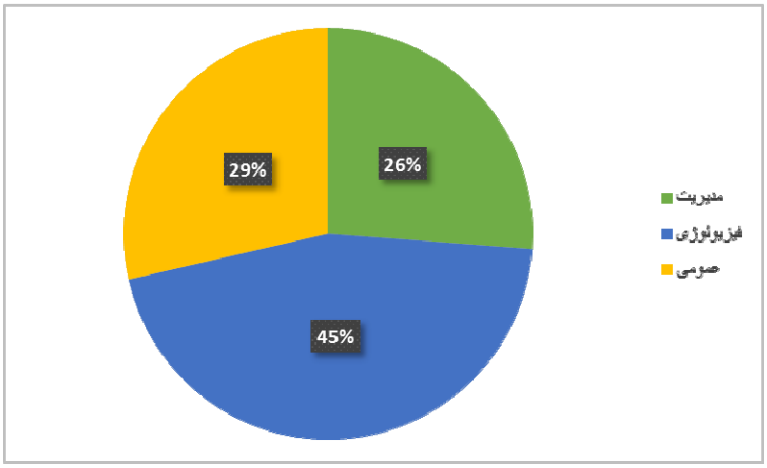

شکل ۱. درصد فراوانی پایان‌نامه‌های مورد بررسی به تفکیک گرایش

همان‌طورکه شکل ۱ نشان می‌دهد، از ۴۲ پایان‌نامهٔ مورد بررسی ۴۵/۲۴ درصد مربوط به گرایش فیزیولوژی، ۲۸/۵۷ درصد مربوط به گرایش عمومی و ۲۶/۱۹ درصد مربوط به گرایش مدیریت بوده‌اند.

جدول ۲ نشان می‌دهد از بین منابع اطلاعاتی مختلف، میزان استناد به مقالات مجلات بیشتر از سایر منابع اطلاعاتی بوده است. بنابراین با توجه به اطلاعات ارایه‌شده در این جدول به این نتیجه می‌رسیم که مقالات با ۷۸/۰۳ درصد بیشترین منبع مورد استناد در پایان‌نامه‌های دانشجویان تربیت بدنی بوده و بقیهٔ منابع به‌ترتیب کتاب با ۱۶/۵۴ درصد، پایان‌نامه‌ها با ۳/۳۷ درصد، اینترنت با ۰/۸۶ درصد و سایر موارد شامل جزوات درسی، طرح‌های پژوهش، گزارش سمینار و ... با ۱/۱۷ درصد در اولویت‌های بعدی استناد قرار دارند. نکتهٔ مهم دیگر در این جدول این است که با توجه به گسترش منابع اینترنتی در چند سال اخیر در دانشگاه‌ها و دسترسی آنها به بانک‌ها و پایگاه‌های اطلاعاتی مختلف به‌نظر می‌رسد هنوز میزان

استفاده از منابع اینترنتی در مقایسه با سایر منابع اطلاعاتی بسیار کم است.

در خصوص میزان استناد دانشجویان به تولیدات علمی استادان راهنما و مشاور بررسی داده‌ها نشان داد که از مجموع ۴۴۱۷ استناد فقط ۵۶ استناد و به‌عبارتی ۱/۲۶ درصد کل استنادها مربوط به آثار علمی استادان راهنما و مشاور بوده است. در این میان میزان استناد به تولیدات علمی استاد راهنما ۱/۱۳ درصد و میزان استناد به تولیدات علمی استاد مشاور ۰/۱۳ درصد بوده است. در مجموع این اطلاعات نشان می‌دهد که دانشجویان در پایان‌نامه‌های خود از تولیدات علمی استادان راهنما بیشتر از تولیدات علمی استادان مشاور استفاده می‌کنند. ولی در مجموع میزان استناد دانشجویان از کتاب‌ها و مقالات منتشرشدهٔ استادان راهنما و مشاور بسیار ناچیز بوده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد استناد به منابع در پایان‌نامه‌های مورد بررسی

نوع مدرک	فراوانی استناد	درصد استناد
مجله (مقالات)	۳۴۴۷	۷۸/۰۳
کتاب	۷۳۱	۱۶/۵۴
پایان‌نامه	۱۴۹	۳/۳۷
اینترنت	۳۸	۰/۸۶
سایر موارد	۵۲	۱/۱۷
جمع	۴۴۱۷	۱۰۰

جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد میزان روزامدی استنادات پایان‌نامه‌های مورد بررسی

زبان منابع	فارسی				لاتین				
سال نشر	۷۴-۷۹	۸۰-۸۴	۸۵-۸۸	قبل از ۷۴	۱۹۹۵-۲۰۰۰	۲۰۰۱-۲۰۰۵	۲۰۰۶-۲۰۰۹	قبل از ۹۵
فراوانی استناد	۲۰۰	۴۶۰	۱۹۵	۱۸۳	۹۵۹	۱۰۴۳	۵۲۱	۸۵۶
درصد استناد	۱۹/۲۶	۴۴/۳۱	۱۸/۷۸	۱۷/۶۳	۲۸/۳۸	۳۰/۸۶	۱۵/۴۱	۲۵/۳۳

جدول ۳ که به‌روزامدی منابع مورد استناد در پایان‌نامه‌های دانشجویان اشاره دارد، به تفکیک منابع فارسی و لاتین ارایه شده است. همان‌طورکه جدول ۳ نشان می‌دهد از کل تعداد استنادات به منابع فارسی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی، بیشترین منابع به‌ترتیب مربوط به سال‌های ۸۴-۸۰ با ۴۴/۳۱ درصد، ۷۹-۷۴ با ۱۹/۲۶ درصد، ۸۸-۸۵ با ۱۸/۷۸ درصد و سال‌های ما قبل ۷۴ با ۱۷/۶۳ درصد بوده است.

از کل استنادات به منابع لاتین بیشترین منابع مورد استفاده به‌ترتیب به سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۰۱ با ۳۰/۸۶ درصد، سال ۲۰۰۰-۱۹۹۵ با ۲۸/۳۸ درصد، سال‌های ما قبل ۱۹۹۵ با ۲۵/۳۳ درصد و سال ۲۰۰۹-۲۰۰۶ با ۱۵/۴۱ درصد است. بنابراین به این نتیجه می‌رسیم که میزان روزامدی استنادات در منابع فارسی بهتر از منابع لاتین بوده است، یعنی دانشجویان در نگارش پایان‌نامه‌های خود از منابع فارسی جدیدتری در مقایسه با منابع لاتین استفاده کرده‌اند. اما به‌طور کلی می‌توان به این موضوع مهم اشاره کرد که میزان روزامدی کل استنادات پایان‌نامه‌های مورد بررسی پایین است و دلیل آن می‌تواند عدم دسترسی به منابع روزامد لاتین و فارسی در این دانشگاه باشد.

جدول ۴ (جدول ضریب همبستگی پیرسون) نشان داده است که در فاصلهٔ اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر با sig=۰/۰۴۵ است. به بیان دیگر تفاوت معناداری بین استناد به منابع فارسی و لاتین در نگارش پایان‌نامه‌های دانشجویی وجود دارد.

جدول ۴. جدول ضریب همبستگی پیرسون در بررسی تفاوت معناداری بین استناد به منابع فارسی و لاتین

R	Df	Sig
-۰/۳۱۱	۱	۰/۰۴۵

در بررسی تفاوت معناداری بین رفتار استنادی دانشجویان در سه گرایش مدیریت، فیزیولوژی و عمومی از جدول آزمون F (جدول ۵) استفاده شد و نتایج نشان داد در فاصلهٔ اطمینان ۹۵ درصد سطح معناداری برابر است با sig= ۰/۰۲۱. بنابراین با اطلاعات موجود مشخص شد میزان استناد به منابع فارسی در سه گرایش مدیریت، فیزیولوژی و عمومی با هم تفاوت معناداری وجود دارد.

جدول ۵. جدول آزمون F برای مقایسهٔ میزان استناد به منابع فارسی و لاتین در سه گروه آموزشی

نوع منبع	F	Df	Sig
فارسی	۴/۲۸	۲	۰/۰۲۱
لاتین	۰/۹۲۳	۲	۰/۴۰۶

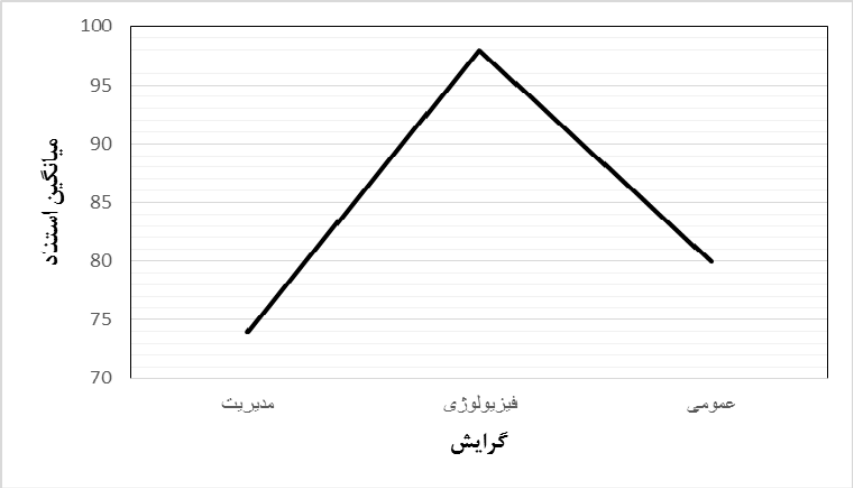

شکل ۲. شکل Means Plot برای نشان دادن تفاوت‌های موجود در سه گرایش تحصیلی براساس میزان استفاده از منابع فارسی

با توجه به نتیجهٔ آزمون Post Hoc مشخص شد که این تفاوت (میزان استناد به منابع به تفکیک زبان) در گرایش فیزیولوژی بیشتر از سایر گرایش‌هاست که شکل Means Plot (شکل ۲) کاملاً این نتیجه را تأیید می کند. اما میزان استناد به منابع لاتین در سه گرایش مطرح‌شده با توجه به (sig = ۰/۴۰۶) تفاوت معناداری

ندارد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در تمامی گرایش‌ها میزان استناد به منابع لاتین نسبتاً یکنواخت بوده است.

بحث و نتیجه‌گیری

هدف اصلی این تحقیق، تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های دانشجویان کارشناسی‌ارشد تربیت بدنی و علوم ورزشی دانشکدهٔ تربیت بدنی دانشگاه مازندران در بازهٔ زمانی ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۸بود که نتایج ذیل حاصل شد:

میزان استناد به منابع لاتین بیشتر از منابع فارسی است که این تفاوت بسیار چشمگیر بود. آزمون F در این زمینه مشخص کرد که این تفاوت معنادار است، یعنی اینکه دانشجویان برای نگارش پایان‌نامهٔ خود بیشتر از منابع لاتین استفاده می‌کنند تا منابع فارسی، این نتایج با نتایج تحقیق مهرداد و کریمان مزیدی (۱۳۸۱)، مظفری غربا و همکاران (۱۳۸۴)، زندیان و آشوری (۱۳۸۸)، خبیری و همکاران (۱۳۹۰) همخوانی دارد (۱۵، ۱۳، ۹، ۷). مقاله‌های منتشرشده در مجلات و نشریات علمی (خارجی و داخلی) به‌دلیل تازگی، کوتاهی مطالب، چاپ و توزیع سریع‌تر و تنوع مطالب، معمولاً برای پژوهشگران جذابیت بیشتری دارند و نسبت به کتاب کاربردی‌ترند. در حقیقت بسیاری از مجلات مجراهای طبیعی کسب اطلاعات در زمینه‌های پژوهشی محسوب می‌شوند و اغلب تازه‌ترین منابع را در اختیار دارند. همچنین با توجه به نفوذ و رشد استفاده از اینترنت در سال‌های اخیر، میل به تقویت مهارت‌های زبانی به‌منظور استفادهٔ بهینه از منابع اطلاعاتی موجود در اینترنت که اغلب به زبان انگلیسی است، در میان افراد جامعه به‌ویژه دانشجویان افزایش چشمگیری داشته است (۹). بنابراین با افزایش این مهارت‌ها استفاده از مقالات لاتین توسط دانشجویان رشتهٔ تربیت بدنی افزایش یافته است. از دلایل دیگر نیز، شاید مقالات فارسی موجود در زمینهٔ تربیت بدنی و علوم ورزشی پاسخگوی نیازهای اطلاعاتی روبه رشد دانشجویان این رشته نباشد. همچنین مأنوس بودن دانشجویان کارشناسی‌ارشد این رشته به زبان انگلیسی است که ترجیح می‌دهند بیشتر از مقالات لاتین استفاده کنند. در دسترس بودن منابع لاتین مورد نیاز و غنی بودن مجموعه منابع لاتین نیز از دیگر علل این مسئله است. اما این نتایج با نتایج تحقیق صابری و نیکخواه (۱۳۸۷) همخوانی ندارد (۱۲). دلیل این امر می‌تواند به میزان دسترسی به اطلاعات و نوع نیاز اطلاعاتی محققان برگردد، زیرا موضوع تحقیق صابری و نیکخواه در رشتهٔ علوم کتابداری و در دانشگاه آزاد به انجام رسیده که شاید بتوان گفت میزان دسترسی و نوع نیاز به منابع اطلاعاتی در این رشته و این دانشگاه متفاوت با رشتهٔ تربیت بدنی و نوع دانشگاه این تحقیق که دولتی است باشد. از لحاظ نوع مدرک مورد استفاده نیز نتایج نشان داد که بیشترین مدرکی که در نگارش پایان‌نامه‌های تربیت بدنی و علوم ورزشی از آن استفاده می‌شود، مقالات مجلات هستند و کتاب‌ها در اولویت دوم استناد قرار دارند که با نتایج تحقیقات مهرداد و کریمان مزیدی (۱۳۸۱)، مظفری غربا و همکاران (۱۳۸۴)، تصویری قمصری و جهان‌نما (۱۳۸۵)، زندیان و آشوری (۱۳۸۸)، خبیری و همکاران (۱۳۹۰)، اش (۱۹۷۴)، ادواردز (۱۹۹۹) و شوکن و کوشیک (۲۰۰۴) همخوانی دارد (۲۴، ۱۷، ۱۶، ۱۵، ۱۳، ۹، ۷، ۲). و با نتیجهٔ تحقیق خسروی (۱۳۸۸) همخوانی ندارد (۸). به‌نظر می‌رسد منابع اطلاعاتی مورد نیاز دانشجویان رشتهٔ تربیت بدنی به‌صورت مقالات مجلات ارایه می‌شود و از آنجا که اطلاعات ارایه‌شده در مقالات، تخصصی‌تر و به‌روزتر از کتاب‌ها هستند، دانشجویان در پایان‌نامه‌های خویش از این منابع بیشتر استفاده می‌کنند. در مورد عدم همخوانی نتیجهٔ حاضر با تحقیق خسروی (۱۳۸۸) (۸)

شاید بتوان گفت که این موضوع به گروه‌های مختلف تحصیلی برگردد، چراکه این تحقیق در گروه آموزشی فنی مهندسی انجام گرفته است و به‌نظر می‌رسد دانشجویان از منابع دیگر مانند کتاب و پایان‌نامه بیشتر از مقالات استفاده می‌کنند. نتیجهٔ دیگر اینکه، میزان استناد دانشجویان به منابع الکترونیکی و اینترنت بسیار کم است که مشابه نتایج تحقیق زندیان و آشوری (۱۳۸۸) و خبیری و همکاران (۱۳۹۰) است (۹، ۷). در این خصوص می‌توان گفت که به‌دلیل مشکلات موجود در دسترسی به منابع اینترنتی در دانشگاه‌ها، هنوز میزان استفاده از این نوع منابع در مقایسه با منابع چاپی توسط دانشجویان این رشته کمتر است. همچنین زندیان و آشوری (۱۳۸۸) نبود امکانات کافی برای بهره‌گیری از منابع اینترنتی، عدم آشنایی دانشجویان با مهارت‌های اطلاع‌یابی یا عدم آگاهی از وجود منابع علمی معتبر و به‌روز در اینترنت را در گرایش به استفاده از این‌گونه منابع تأثیرگذار می‌دانند (۹). از طرف دیگر به‌نظر می‌رسد که بیشتر منابع اطلاعاتی مورد نیاز دانشجویان از جمله نشریات خارجی به‌صورت چاپی در دسترس است که این عامل هم بر عدم استفادهٔ دانشجویان از منابع اینترنتی می‌تواند مؤثر باشد.

برای مشخص کردن تفاوت معناداری میزان استناد به مقالات و کتاب‌ها نیز آزمون آماری پیرسون نشان داد اگرچه بین میزان استناد به مقالات و کتاب در نگارش پایان‌نامه‌های دانشجویان تفاوت وجود دارد، این تفاوت معنادار نیست. نتایج این پژوهش در این خصوص با نتایج پژوهش شفیعی (۱۳۷۹)، تیمورخانی (۱۳۸۱)، صابری و نیکخواه (۱۳۸۷)، حداد (۱۳۸۸) تفاوت دارد، چراکه آنها در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که کتاب، بیشتر از سایر منابع مورد استناد پژوهشگران قرار گرفته است (۱۲، ۱۱، ۴، ۳). اما نتایج تحقیقات تصویری قمصری و جهان-نما (۱۳۸۵)، زندیان و آشوری (۱۳۸۸)، لعل (۱۹۹۰)، ویشوانتام (۱۹۹۸)، ادواردز (۱۹۹۹)، گودن (۲۰۰۱)، کشکوفسکی و همکاران (۲۰۰۳) و شوکن و کوشیک (۲۰۰۴) با نتایج این تحقیق مشابهت دارد (۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲، ۱۹، ۱۷، ۹، ۲). با توجه به نتایج به‌دست‌آمده پیشنهاد می‌شود مسئولان دانشگاه‌ها در تجهیز کتاب‌های کتابخانه‌های دانشگاه تمهیدات لازم را به‌عمل آورند و منابع فارسی بیشتر و جدیدتری را در اختیار دانشجویان قرار دهند. همچنین با توجه به پیشرفت فناوری اطلاعات و نتیجهٔ به‌دست‌آمدهٔ این تحقیق در مورد کمی میزان استناد دانشجویان به منابع اینترنتی پیشنهاد می‌شود مسئولان و استادان دانشگاه‌ها با ایجاد کارگاه‌های مرتبط، به آموزش دانشجویان و تشویق آنان در استفاده از منابع الکترونیکی و اینترنتی بپردازند.

از دیگر نتایج این پژوهش آن است که میزان استناد دانشجویان رشتهٔ تربیت بدنی به تولیدات علمی استادان راهنما و مشاور در پایان‌نامه‌های تحصیلی‌شان بسیار کم است (در حدود ۱/۲۶درصد) که در پژوهش زندیان و آشوری (۱۳۸۸) و خبیری و همکاران (۱۳۹۰) که در دانشگاه تهران صورت پذیرفته نیز به آن اشاره شده است (۹، ۷). شاید از دلایل آن بتوان به موضوعات انتخابی از سوی دانشجویان و عدم تسلط استادان راهنما و مشاور در آن موضوع خاص باشد که می‌تواند مورد توجه استادان مورد نظر قرار گیرد. بنابراین با توجه به نتایج به‌دست‌آمده پیشنهاد می‌شود دانشجویان در انتخاب استادان راهنما و مشاور دقت لازم را به‌عمل آورند و با توجه به موضوع انتخابی، حداقل از یک استاد متخصص در موضوع انتخابی برای کار پایان‌نامهٔ خویش استفاده کنند.

در مورد میزان روزامدی و جدید بودن استنادات پایان‌نامه‌های مورد بررسی نیز مشخص شد میزان روزامدی استنادات در منابع فارسی بهتر از منابع لاتین بوده است (جدول ۳)؛ یعنی دانشجویان در نگارش

پایان‌نامه‌های خود از منابع فارسی جدیدتری در مقایسه با منابع لاتین استفاده کرده‌اند. اما به‌طور کلی می‌توان به این موضوع مهم اشاره کرد که میزان روزامدی کل استنادات پایان‌نامه‌های مورد بررسی پایین است (جدول ۳) و دلیل آن می‌تواند عدم دسترسی به منابع روزامد لاتین و فارسی در این دانشگاه باشد. نتیجهٔ به‌دست‌آمده در این خصوص با نتیجهٔ پژوهش‌های خبیری و همکاران (۱۳۹۰) و کشکوفسکی و همکاران (۲۰۰۳) مشابهت دارد (۲۲،۷)، چراکه ایشان در پژوهش خود به نتایج مشابهی دست یافتند. با توجه به نتایج این تحقیق پیشنهاد می‌شود مسئولان و مدیران کتابخانه‌های دانشگاه، در خرید منابع، علاوه‌بر منابع فارسی به تهیهٔ منابع انگلیسی توجهی ویژه‌ای داشته باشند و همچنین توجه به منابع لاتین و فارسی به‌روز و براساس آخرین یافته‌های علمی پژوهشگران و علاوه‌بر آن استفاده از پایگاه‌های اطلاعاتی معتبر مدنظر دانشجویان، در سرلوحهٔ برنامهٔ این مسئولان قرار گیرد تا دانشجویان از این منابع جدید در کار پایان‌نامهٔ خویش استفاده کنند. همچنین آموزش دانشجویان در استفاده از منابع لاتین با شماره‌های چاپ جدید و به‌روز در کارگاه‌های آموزشی پیشنهاد می‌شود.

در خصوص تفاوت معناداری رفتار استنادی در سه گرایش مدیریت، عمومی و فیزیولوژی آزمون آماری F نشان داد که میزان استناد به منابع فارسی در سه گرایش تفاوت معناداری با یکدیگر دارند و این تفاوت بیشتر درگرایش فیزیولوژی دیده می‌شود (جدول ۵). اما میزان استناد به منابع لاتین در سه گرایش مربوط تفاوت معناداری نداشته است (شکل ۲). بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که در تمامی گرایش‌ها میزان استناد به منابع لاتین نسبتاً یکنواخت بوده است. با توجه به اینکه دانشجویان با سه گرایش تحصیلی متفاوت در انجام کار پایان‌نامهٔ خود با منابع و روش‌های متفاوتی روبه‌رو هستند، لازم است مسئولان دانشگاه‌ها و متخصصان این امر با توجه به هر گرایش منابع مناسب به این گرایش‌ها را در اختیار دانشجویان قرار دهند.

نتیجهٔ کلی اینکه دانشجویان در نگارش پایان‌نامه بیشتر از منابع لاتین و از نوع مقاله استفاده می‌کنند و میزان استناد آنها به منابع اینترنتی بسیار پایین است و درصد استناد به مقالات و کتاب‌های استادان راهنما و مشاور بسیار کم است و به‌نظر می‌رسد در این زمینه با توجه به تنوع موضوعات تحقیق و میان‌رشته‌ای بودن آن به‌خصوص در رشتهٔ تربیت بدنی نیاز است تا حداقل یک استاد متخصص در آن زمینه به‌عنوان مشاور با دانشجویان در نگارش پایان‌نامه همکاری کند.

منابع و مآخذ

۱. امیری، مجتبی و مندعلی‌زاده، زینب. (۱۳۹۳). "شناسایی و توصیف الگوها و ماهیت دانش و تحقیقات مقالات تألیفی مدیریت ورزشی(۱۳۹۰-۱۳۸۶)". مدیریت ورزشی، دورهٔ ۶، شمارهٔ ۱، صص ۱۸۹-۱۷۳.

۲. تصویری قمصری، فاطمه و جهان‌نما، محمدرضا. (۱۳۸۵). "تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های پژوهشگران پژوهشکدهٔ مهندسی جهاد کشاورزی". فصلنامهٔ کتاب، دورهٔ ۱۷، شمارهٔ ۳، صص ۸۸-۷۵.

۳. تیمورخانی، افسانه. (۱۳۸۱). "تحلیل استنادی مقالات تألیفی فصلنامهٔ کتاب. اطلاع‌رسانی و کتابداری". مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، شمارهٔ ۵۱، صص ۴۵-۳۲.

۴. حداد، زهرا. (۱۳۸۸). "تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکتری ارتباطات دانشکدهٔ علوم اجتماعی و ارتباطات علامه طباطبایی". فصلنامهٔ کتاب، دورهٔ ۲۰، شمارهٔ ۷۸، صص ۱۵۲- ۱۳۹.

۵. حرّی، عباس. (۱۳۶۲). "تحلیل استنادی شباهت‌های آن با علم الحدیث". مجلهٔ نشر دانش، شمارهٔ ۲۰، صص ۱۷-۱۱.

۶. حرّی، عباس. (۱۳۷۲). "مروری بر اطلاعات و اطلاع رسانی". تهران: دبیرخانهٔ هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.

۷. خبیری، محمد؛ بشارتی، مینا؛ آشوری, نرگس و رضوانفر, مریم. (۱۳۹۲). "تحلیل استنادی مأخذ رساله‌های دکتری و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد دانشکدهٔ تربیت بدنی دانشگاه تهران در سال‌های ۱۳۸۶ و ۱۳۸۷". مدیریت ورزشی، دورهٔ ۹، صص ۱۲۳-۱۰۹.

۸. خسروی، مریم. (۱۳۸۸). "مقایسهٔ استنادهای پایان‌نامه‌های گروه‌های آموزشی فنی مهندسی و علوم انسانی". فصلنامهٔ کتاب، دورهٔ ۲۰، شمارهٔ ۸۰، صص ۱۶۴-۱۵۱.

۹. زندیان، فاطمه و آشوری، نرگس. (۱۳۸۸). "بررسی میزان سازگاری استنادهای پایان‌نامه‌های رشتهٔ تربیت بدنی دانشگاه تهران در سال ۸۵-۸۱ با موجودی کتابخانه و تولیدات علمی اعضای هیأت علمی". مجلهٔ مدیریت ورزشی، دورهٔ ۳، صص ۱۶۵- ۱۵۱.

۱۰.سبکتکین، نادر. (۱۳۷۴). "تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های دکتری حرفه‌ای دامپزشکی از نظر استناد به پایان‌نامه‌های همین رشته". پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکدهٔ علوم انسانی، دانشگاه تربیت مدرس.

۱۱.شفیعی، فربال. (۱۳۷۹). "تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های، فارغ‌التحصیلان رشتهٔ زبان و ادبیات عرب دانشکدهٔ ادبیات. دانشگاه تهران در سال‌های ۱۳۷۷- ۱۳۷۰". پایان‌نامهٔ کارشناسی‌ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشکدهٔ علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه تهران.

۱۲.صابری، محمدکریم و نیکخواه، زهره. (۱۳۸۷). "تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی – واحد علوم تحقیقات (۱۳۸۵- ۱۳۷۵)". فصلنامهٔ کتاب، دورهٔ ۱۹، شمارهٔ ۷۶، صص ۱۶۴ – ۱۴۹.

۱۳.مظفری غربا، رستم؛ فدائی عراقی، غلامرضا و حرّی، عباس. (۱۳۸۴). "تحلیل استنادی تطبیقی پایان‌نامه‌های دکتری شیمی دانشگاه تهران و تربیت مدرس (۱۳۸۳- ۱۳۷۶)". مجلهٔ کتابداری، دورهٔ ۳۹، شمارهٔ ۴۴، صص ۴۳- ۱۵.

۱۴.مکی‌زاده، فاطمه. (۱۳۸۷). "تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های رشتهٔ جغرافیا (برنامه‌ریزی شهری) در دانشگاه‌های تهران، تربیت مدرس و یزد (۱۳۸۴-۱۳۷۶) با تأکید بر پایان‌نامه‌های مورد استناد به‌عنوان عامل اثرگذار". فصلنامهٔ کتاب، دورهٔ ۱۹، شمارهٔ ۷۶، صص ۱۴۳- ۱۲۵.

۱۵.مهراد، جعفر و کریمیان مزیدی، محمدعلی. (۱۳۸۱). "تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد آبیاری دانشگاه‌های شهید چمران اهواز، تهران، شیراز و فردوسی مشهد". مجلهٔ علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، دورهٔ ۱۹، شمارهٔ ۱، صص ۱۴-۱.

16. Ash, J. (1974). "Library use of the public health materials: description and analysis". Bulletin of Medical Library Association, 621(2), pp: 95-103.

17. Edwards, Sh. (1999). "Citation analysis as a collection development tool: Theses and dissertations". Serial Review, 25(1), pp: 11-20.

18. Galgani, F., Compton, P., Hoffmann, A. (2015). "Summarization based on bi-directional citation analysis". Information Processing and Management, 51, pp: 1–24.

19. Gooden, A. M. (2001). "Citation analysis of the chemistry doctoral theses: An Ohio State University case study". Issues in Science and Technology Librarianship, 32, Available from: http://www.library.uesb.edu/istl/ol-fall/refereed.html.

20. Jiang, J., Woosnam, K. M., Draper, J. (2014). "Structural elements of articles and diachronous citation analysis among top-ranking tourism journals (1990 –2010)". Tourism Management Perspectives, 12, pp: 48–56.

21. Kimball, R., Stephens, J., Hubbard, D., Pickett, C. (2013). "A citation analysis of atmospheric science publications by faculty at Texas A&M University". College & Research Libraries, 74(4), pp: 356-367.

22. Kushkowski, J., Parsons, K., Wiese, W. (2003). "Masters and doctoral thesis citation: Analysis and trends of longitudinal study". Libraries and the Academy, 3(3), pp: 459-479.

23. Lal, A. (1990). "Ranking of periodicals in the field of soil science". Annual of Library Science and Documentation, 37(2), pp: 67-73.

24. Shokeen, A., Kaushik, S. (2004). "Indian journal of plant physiology: a citation analysis". Annals of Library and Information Studies, 51(3), pp: 104-107.

25. Vishvanatham, R. (1998). "Citation analysis in journal ranking: Medical informatics in the library and information science literature". Bulletin of Medical Library Association, 86(4), pp: 518-522.